

СЮЖЕТНО-РОЛЬОВА ГРА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Ірина Негрій

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація:

Статтю присвячено визначенню можливостей застосування сюжетно-рольової гри у розвитку соціального інтелекту у дітей дошкільного віку. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури розкрито сутність і зміст понять «соціальний інтелект», «соціальний розвиток», «соціалізація», «розвиток соціальної компетентності». Розглянуто основні умови розвитку соціального інтелекту дошкільника та підкреслено, що це відбувається «паралельно» із розвитком загального інтелекту. Показано варіанти сюжетно-рольових ігор для розвитку соціального інтелекту дошкільників в онлайн-середовищі. Експериментально виявлено рівні розвитку соціального інтелекту у дітей старшого дошкільного віку та статистично підтверджено ефективність розробленого комплексу сюжетно-рольових ігор для його підвищення.

Ключові слова:

соціальний інтелект; соціальний розвиток; соціалізація; розвиток соціальної компетентності; дошкільний вік; сюжетно-рольова гра; ігрова діяльність.

Resume:

Nehrii Iryna. Story-role game as means of development of social intelligence of children of pre-school age.

The article is devoted to the possibilities of the story-role game in the development of social intelligence of older preschool children. The authors analyzed theoretical approaches to defining the concept of «social intelligence». Based on the analysis of psychological and pedagogical literature, the essence and content of the concepts «game activity», «social development», «socialization», «developing of social competence» has been revealed by the authors. The main conditions for the development of social intelligence in a preschooler are considered, and it is emphasized that this happens «in parallel» with the development of general intelligence. The capabilities of story-role games for the development of social intelligence in the online environment of preschool institutions are shown. The phenomenon of «play» is understood as the leading activity of a preschool child. The authors emphasize that the essence of the educational influence of the story-role game is the acquisition and accumulation of social experience by a child. The content of the games introduces the child to a wide sphere of moral relations: care, mutual assistance, responsibility, etc. The levels of development of social intelligence of elder preschool children. The authors give examples of creating story role-playing games on special platforms (Classcraft, Learningapps, MineTest). The effectiveness of the developed complex of story-role games to increase the level of development of social intelligence in elder preschool children in the online environment is confirmed.

Key words:

social intelligence; social development; socialization; developing of social competence; pre-school age; story-role game; game activity.

Постановка проблеми. Соціальний інтелект є однією з найважливіших складових життєдіяльності особистості, оскільки він дає можливість їй пізнавати себе, забезпечує правильне розуміння вчинків людей, що її оточують. Соціальний інтелект суб'єкта розвивається в межах певного соціокультурного оточення, субкультури, референтної групи тощо, які певним чином впливають на його особливості. Розвиток соціального інтелекту є необхідною складовою формування соціальної компетентності дитини дошкільного віку, про що вказано у змісті освітньої лінії «Дитина в соціумі» в Базовому компоненті дошкільної освіти (нова редакція) (*Базовий компонент...*, 2021, с. 16).

Аналіз наукової літератури свідчить, що розвиток соціального інтелекту дошкільника є одним з необхідним компонентів гармонійного розвитку дитини. Головними соціальними умовами розвитку соціального інтелекту в цьому віковому періоді є: вхід дитини до дошкільної групи, яка забезпечує досвід нових соціальних взаємовідносин; активне розширення репертуару ігрової діяльності; використання технологій психолого-педагогічного супроводу в дошкільному освітньому закладі.

Одним з найбільш ефективних способів розвитку соціального інтелекту дошкільнят більшість дослідників називають сюжетно-ролеву гру, оскільки саме вона є провідним видом діяльності в цьому віковому періоді. Сюжетно-ролева гра дозволяє дитині опанувати прийнятну в соціумі поведінку, засвоювати культурно закріплені ролеві стереотипи і зразки поведінки, вчитися способам розв'язувати соціальні проблеми, що виникають, тощо. Сюжетно-ролева гра дошкільників відображає їхні переживання і ставлення до життя, стає способом пізнання реальності та моделювання взаємовідносин з оточенням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню соціального інтелекту присвячені праці таких закордонних вчених як Э. Торндайк, Г. Оллпорт, Н. Кентор, Дж. Гілфорд і М. Саллівен. Серед вітчизняних науковців, які також вивчали цю проблему, слід назвати Е. Івашкевич, О. Ковальову, Л. Ляховець, Є. Миронюк, І. Стрілецьку, Г. Філоненко, С. Харченко та Л. Яворовську. Вивченню питань, пов'язаних із розвитком соціального інтелекту в дошкільному віці присвячені наукові праці С. Карсканової, Р. Коцюбка, Л. Ляховець, І. Недозим, С. Харченко, Т. Яценко.

Аналіз науково-педагогічних джерел дозволяє зазначити те, що визначенням впливу гри на розвиток дитини в дошкільному віці, вивченням, а також теорією та розробкою методик виховання дитини у грі займалися Ш. Амонашвілі, Л. Виготський, К. Карасьова, В. Сухомлинський, Ж. Піаже. Роль гри як соціально-психологічного феномена розкрито в роботах Л. Виготського, О. Запорожця, Д. Ельконіна. Гра як метод соціального виховання та соціалізації особистості детально аналізувалась в роботах Н. Білоконної, А. Богуш, В. Сухомлинського та ін. Загальнотеоретичні ідеї та практичні результати дослідження особливостей включення дитини у соціальні відносини через сюжетно-рольову гру широко представлені в наукових працях А. Бурової, Н. Волощенко, І. Лисенкової, Л. Мацук та Л. Сліпченко.

Попри велику кількість робіт, присвячених вивченню особливостей ігрової діяльності дітей старшого дошкільного віку та визначенню її ролі в соціалізації дитини, на жаль, наразі все ще відчувається недолік робіт, присвячених проблемі впливу сюжетно-рольових ігор на розвиток соціального інтелекту сучасних дошкільників, які сьогодні переважно частину часу проводять у медіапросторі.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у розгляді сюжетно-рольової гри як засобу розвитку соціального інтелекту дітей дошкільного віку. Основні завдання: здійснити теоретичний аналіз проблеми розвитку соціального інтелекту у дітей дошкільного віку; розглянути основні можливості сюжетно-рольової гри у розвитку соціального інтелекту в дошкільному віці; представити результати дослідження рівня розвитку соціального інтелекту у старших дошкільників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальний інтелект частіше за все розглядають як здатність розпізнавати різні ролі, а також «знімати» і «одягати» ці ролі у процесі життєвої гри. Це здібність особистості до правильного розуміння власної поведінки та поведінки інших людей, яка забезпечує ефективність міжособистісної взаємодії й успішність соціальної адаптації.

Вперше термін «соціальний інтелект» у психології використав американський психолог і педагог Е. Торндайк (Thorndike, 1920) у 1920 р. Взагалі вченим було виокремлено три види інтелекту: абстрактний (здатність до розуміння абстрактних вербальних та математичних символів та вміння робити з ними певні дії); конкретний (здатність до розуміння речей та предметів матеріального світу і вміння робити з ними певні дії); соціальний (здатність до

розуміння людей і взаємодії з ними). Е. Торндайк визначив соціальний інтелект як здатність розуміти людей, управляти ними, діяти або поступати мудро відносно інших. Отже, він розглядав соціальний інтелект як специфічну пізнавальну здатність, яка забезпечує успішну взаємодію з людьми. Американський психолог Г. Олпорт в 1937 р. (Allport, 1937) описує соціальний інтелект як особливу здатність особистості давати вірне судження про людей, прогнозувати їхню поведінку і забезпечувати адекватне пристосування в міжособистісних взаємодіях. Він вважав, що соціальний інтелект – це соціальний дар, який є необхідним для тонкої рівноваги в поведінці, що забезпечує гладкість в стосунках з людьми.

У вітчизняній психології та педагогіці коло наукових праць, предметом яких є саме соціальний інтелект, дуже невелике. А теоретичний та емпіричний аналіз цього феномену в рамках власних концепцій взагалі не представлений в наукових джерелах. Сьогодні надається величезне значення впливу соціального інтелекту на професійне становлення фахівця (О. Василевська, Н. Каменська, С. Кожушко, Н. Михальчук, Ю. Федорі, Н. Шилова), а також аналізується як складова професійної компетенції та визначається його роль у професійній діяльності (Н. Алексеєнко, Н. Альохіна, Е. Івашкевич, Т. Кухар, А. Москаленко, Є. Миронюк, О. Петрик, Д. Симонок, Т. Скворцова, С. Сургова, С. Харченко). Багато вчених досліджують загальну структуру та різні компоненти соціального інтелекту (Е. Івашкевич, Л. Ляховець, І. Недозим, Н. Руда). Існує й значна кількість праць, у яких розглянуто специфіку розвитку соціального інтелекту в онтогенезі (К. Вєпро, Л. Ляховець, А. Мельник, М. Орап, В. Савуляк, С. Харченко). Більшість же наукових праць присвячено аналізу розвитку вчення про соціальний інтелект та окресленню основних підходів до визначення самого поняття (Б. Братаніч, О. Ковальова, А. Куций, М. Романенко, І. Стрілецька.). Але, на жаль, досі критично мало робіт, які присвячуються проблемі становлення соціального інтелекту в дошкільному віці та можливостям застосування для його розвитку сюжетно-рольових ігор.

Розвиток соціального інтелекту у дітей дошкільного віку є важливим і необхідним етапом в самому розвитку особистості дитини, оскільки він визначає ефективність її соціально-психологічної адаптації до умов життя, що активно змінюються. Соціальний інтелект у дошкільному періоді слід розглядати як можливість становлення здатності дитини

розбиратися в людських відносинах, в ситуаціях міжособистісного спілкування. Крім того, достатній рівень розвитку соціального інтелекту забезпечує успішність процесу адаптації дитини до соціального оточення та впливає на ефективність комунікації та взаємодії з іншими людьми (Струкова, & Братаніч, с. 15).

Розгляд розвитку соціального інтелекту дитини дошкільного віку неможливий без звернення до понять «розвиток соціальної компетентності» та «соціальний розвиток». Розвиток соціальної компетентності – це етап позитивної соціалізації дитини в загальному процесі засвоєння нею досвіду громадського життя і громадських стосунків. Своєю чергою, соціальний розвиток – це процес, під час якого дитина засвоює цінності, традиції, культуру суспільства, в якому їй належить жити. Дитина дошкільного віку сприймає соціальний світ, що її оточує, не так, як його сприймають і розуміють дорослі, і це зрозуміло в силу психофізіологічних та індивідуальних особливостей дошкільнят. Це – особливості розвитку, сприйняття, мислення, уяви, високої емоційності, засвоєння норм поведінки та взаємовідносин між однолітками й дорослими.

Розвиток соціального інтелекту відбувається разом із соціалізацією. Соціалізація в такому випадку розглядається не лише як процес, але і як результат привласнення дитиною соціального досвіду у міру її психологічного й інтелектуального розвитку, тобто перетворення (під впливом навчання і виховання) психологічних функцій, привласнення соціально-моральних цінностей, мотиваційно-ціннісних орієнтацій, норм і правил поведінки. Таким чином, дитина не просто засвоює соціальний досвід, але і перетворює його у власні цінності, установки, орієнтації. Саме тому ряд дослідників (Н. Каменська, Т. Скворцова, С. Харченко) розглядають соціальний інтелект як можливість успішної соціалізації та соціальної адаптації.

На думку С. Харченко саме дошкільний вік є одним з найбільш сприятливих періодів щодо розвитку соціального інтелекту. Серед головних соціальних умов розвитку соціального інтелекту дошкільника вчена називає такі: входження дитини до групи однолітків (дошкільної групи); активне розширення репертуару ігрової діяльності; використання технологій психолого-педагогічного супроводу в закладі дошкільної освіти (Харченко, 2017, с. 108).

Приблизно у віці трьох-чотирьох років фіксуються придбані дитиною первинні форми соціального інтелекту, до 3-х років діти поступово опановують здатність проєктувати й передбачати події, до 4-х – починають розуміти,

що вони можуть обманювати і бути обдуреними самі. До шести років і старше соціальний інтелект дитини виходить на новий рівень розвитку та набуває більш розвинену форму. У 6 років і старше соціальний інтелект носить більш високий характер розвитку – вплив на партнера, уміння вводити в оману для того що б використати приховані можливості комунікації. До розуміння соціальної причинності діти приходять у 5–7 років.

Варто підкреслити, що розвиток у дітей дошкільного віку соціального інтелекту відбувається «паралельно» з розвитком загального інтелекту. Тому рівень розвитку соціального інтелекту дітей у цьому віковому періоді залежить від розвитку мислення, пізнавальної активності дитини. Але необхідно також пам'ятати, що цей процес здійснюється також під впливом зовнішніх соціокультурних умов.

Р. Коцюбка підкреслює, що робота з формування в дошкільників соціального інтелекту потребує використання системи методів виховання. Серед найбільш ефективних методів формування соціального інтелекту дослідниця називає усвідомлення соціальних взаємодій, програвання соціальних ролей, моделювання, проблемні ситуації, рефлексію та самоаналіз, і, звісно, гру (Коцюбка, 2018 с. 139).

Сюжетно-ролева гра – це основний вид гри дитини дошкільного віку і її провідний вид діяльності. Педагогіка розуміє гру як форму вільного самовияву людини і розгортається або у вигляді змагання або у вигляді зображення (виконання, репрезентації) якихось ситуацій, смислів, станів (Гончаренко, 1997, с. 73). Л. Виготський розуміє гру як діяльність, у якій формується та удосконалюється регуляція дитиною власної поведінки. Л. Сліпченко (Сліпченко, 2018) визначає гру як цілеспрямовану свідому діяльність, у процесі якої дитина проявляє активність, самостійність, ініціативність, будує відносини з іншими дітьми та дорослими.

Не має сумніву, що гра має найважливіше значення для розвитку психіки дошкільника, тому що вона сприяє когнітивному, фізичному, соціальному та емоційному розвитку дитини. Гра дозволяє дітям використовувати свою творчість, розвиваючи у них уяву, спритність, фізичну, когнітивну та емоційну силу (Ginsburg Kenneth, 2007, с. 3). Найбільш важливим у межах теми нашого дослідження є те, що у процесі ігрової діяльності дитина опановує суспільні функції, відносини та рідну мову як засіб спілкування між людьми й вона стає свого роду дитячим моделюванням соціальних відносин.

Що стосується сюжетно-рольової гри, то її вчені розглядають як образну гру за певним задумом дітей, яка розкривається через відповідні події (сюжет, фабула) та розігрування ролей. Закордонні дослідники поняття «сюжетно-рольова гра» розглядають як: моделювання, обов'язковим елементом якого розв'язання проблеми; вільну, активну, творчу, доволі імпровізовану діяльність учасників гри з моделювання соціальної реальності (Бурова, 2001). Такі ігри пов'язані зі сферою людської діяльності та людських відносин, оскільки своїм змістом вони відтворюють саме цей аспект дійсності. Звертаючись до них, діти намагаються по-своєму відтворити дії, відносини дорослих, створюючи спеціальні ігрові ситуації. В іграх дітей дошкільного віку ці ситуації, сюжети надзвичайно різноманітні та відображають конкретні (соціально-історичні, географічні, побутові тощо) умови їх життя. У цих іграх дошкільники відтворюють у ролях усе те, що вони бачать навколо себе в житті та діяльності дорослих (Бурова, 2013).

Сюжетно-рольова гра – це основний вид гри дошкільника, є найбільш спонтанним проявом дитини та разом з тим будується на взаємодії дитини з дорослими. Її властиві основні риси гри: емоційна насиченість та захопленість дітей, самостійність, активність, творчість. Т. Поніманська визначає сюжетно-рольову гру як образну гру, яка відбувається за певним задумом дітей та розкривається через відповідні події (сюжет) і розігрування ролей (Поніманська, 2006, с. 337). При правильній організації, гра, яка є провідною діяльністю дошкільника, сприяє його соціалізації та допомагає перейти від одного ступеню розвитку до іншого (*Виховуємо соціально-компетентного дошкільника...*, 2016, с. 11). Сутність виховного впливу сюжетно-рольової гри полягає в надбанні та накопичуванні дитиною соціального досвіду. Зміст ігор вводить дитину в широку сферу моральних відносин: турботи, взаємодопомоги, відповідальності тощо (Волощенко, 2019). Діти засвоюють мотиви та цілі діяльності дорослих, їхнє відношення до своєї праці, до подій та явищ громадського життя, до людей, речей: у грі формується позитивне відношення до способу життя людей, до вчинків, норм і правил поведінки в суспільстві. Через це сюжетно-рольова гра виступає і як засіб формування культури спілкування (*Сучасний дошкільний заклад...*, 2012).

Якщо говорити про можливість сюжетно-рольової гри у розвитку соціального інтелекту дитини дошкільного віку, то тут значне місце посідає безпосередньо ігрова взаємодія учасників гри. Інтерес до процесу ігрової

взаємодії у дітей пояснюється визнанням дошкільного дитинства періодом закладки основ соціальної спрямованості особистості (Каплунова, 2013, с. 139). Ігрова діяльність – це простір надбання дитиною старшого дошкільного віку досвіду комунікативної культури через ігрову взаємодію. А. Бурова визначає ігрову взаємодію як певний тип поведінки дитини в грі, який розкриває нові соціальні ролі та способи впливу на партнера за діяльністю та відношенням дитини до однолітків (Бурова, 2013).

Ігрова взаємодія дітей дозволяє не лише розвивати спільні дії, але й звернути їхню увагу на партнера як суб'єкта спільної діяльності. Ігрова взаємодія сприяє обміну певним ігровим досвідом з боку кожного учасника, дозволяє проявляти різноманітні емоції в ході ігрового спілкування. Іншими словами, беручи участь в спільній грі, діти пізнають один одного, обмінюються індивідуальним ігровим досвідом та проявляють як особистісні, так і рольові стосунки один до одного (Бурова, 2013, с. 9–10). К. Каплунова зауважує, що досвід взаємодії дитини дошкільного віку з однолітками, за допомогою якого вона опановує основними навичками колективного життя, сприяє формуванню у дошкільника уявлень про власні можливості та дозволяє порівнювати себе з іншими дітьми. Завдяки цьому, ігрова взаємодія розглядається як засіб взаємного обміну оцінками діями досвіду, завдяки яким дошкільники мають можливість розвиватись як особистість. Під час ігрової взаємодії у дітей дошкільного віку розвивається особистість, міжособистісні відносини, формується соціальна позиція та розвивається соціальний інтелект (Каплунова, 2013, с. 142).

Для вивчення соціального інтелекту у дітей дошкільного віку і його розвитку через організацію сюжетно-ролевих ігор було застосовано емпіричне дослідження. У дослідженні, яке тривало з вересня 2023 р. до березня 2024 р., брало участь 40 дітей віком від 5–6 років. Емпіричне дослідження проходило в три етапи: констатуючому (проведення діагностики, спрямованої на виявлення актуального рівня розвитку соціального інтелекту у старших дошкільників), формуючому (розробка та впровадження комплексу сюжетно-ролевих ігор, спрямованих на поліпшення взаємовідносин старших дошкільників та підвищення у них рівня соціального інтелекту) та контрольному (проведення повторної діагностики з метою перевірки ефективності розробленого комплексу сюжетно-ролевих ігор, спрямованого на розвиток соціального інтелекту у дошкільників).

З метою дослідження актуального рівня розвитку соціального інтелекту у старших дошкільників було використано комплекс діагностичних методик, який містив у собі: Тест «Соціальний інтелект» (Дж. Гілфорд і М. Саллівен, адаптований варіант для дітей дошкільного віку І. Харитоновою), «Зрозумілість» (О. Смірнова, В. Холмогорова), методика «Картинки» (О. Смірнова, В. Холмогорова), «Методика дослідження соціального інтелекту» (субтест «Вербальна експресія» (Дж. Гілфорд, М. Саллівен).

Зазначений комплекс методик дозволив визначити актуальний рівень розвитку соціального інтелекту у дітей старшого дошкільного віку на констатуючому етапі дослідження. Аналіз результатів за всіма чотирма субтестами методики «Соціальний інтелект» показав, що майже у половині дітей старшого дошкільного віку (що складало 48% від усієї вибірки) спостерігається середній рівень розвитку соціального інтелекту, у 30% – високий і у 22,5% – низький рівень. Крім того, аналіз результатів за кожним субтестом показав, що 17,5% дошкільників не здатні передбачати наслідки поведінки інших людей. Вони також не можуть логічно узагальнювати і виокремлювати загальні істотні ознаки в різних невербальних реакціях іншої людини, що вказує на недостатній рівень сформованості у них соціального інтелекту, і, відповідно, негативно позначається на їхній соціальній активності і ускладнює процес їхньої соціалізації. Також було виявлено що у 30% дітей відсутня здатність правильного розуміння зміни значень схожих вербальних реакцій людини залежно від того контексту, який виникає в конкретній ситуації, у 27,5% – недостатньо сформована здатність до розуміння логіки розвитку ситуації міжособистісної взаємодії, що призводить до виникнення у старших дошкільників труднощів щодо встановлення міжособистісних контактів з іншими людьми.

Згідно з результатами, отриманим після проведення методики «Зрозумілість», для більшості старших дошкільників (60%) характерним є середній рівень розвитку соціального інтелекту, їхнього комунікативного розвитку та орієнтації в соціальній дійсності. Тобто ці діти досить успішно соціалізуються й уміють взаємодіяти з іншими, але зазнають певних труднощів у нових та незнайомих ситуаціях, проте за допомогою дорослих вони розв'язують цю проблему. Так ці діти під час виконання завдань методики досить часто відповідали, що в тій або іншій ситуації звернулися б за допомогою до когось з дорослих, тобто їм бракує самостійності й під

час взаємодії з іншими вони потребують підтримки з боку дорослих. Високий рівень розвитку соціального інтелекту був виявлений у 27,5% дошкільнят, які самостійно і конструктивно розв'язують проблеми, що виникають при різних ситуаціях. Що стосується старших дошкільників з низьким рівнем розвитку соціального інтелекту та соціалізації, то їх 12,5% від загальної кількості опитаних. Ці діти під час виконання завдань методики часто не могли відповісти, як би вони поступили в тій або іншій ситуації. Вони зазнають труднощів при встановленні контактів з іншими, доволі слабо орієнтуються в соціальній дійсності та у процесі взаємодії з іншими потребують постійної допомоги з боку дорослих.

Аналіз даних, як були отримані в результаті проведення методики «Картинки», яка дозволяла визначити рівень соціального інтелекту дошкільнят та рівня їхньої орієнтації в соціальній дійсності, показав, що для 17,5% старших дошкільників характерним є високий рівень соціалізації, розвитку соціального інтелекту та активності у взаємодії з ровесниками. Ці діти під час виконання завдань методики обирали самостійне вирішення проблемної ситуації, яка була зображена на малюнку. Крім того, розв'язання проблеми, яку пропонували діти, мало конструктивний характер, тобто вони у процесі взаємодії з іншими людьми обирають конструктивні моделі поведінки та позитивно налаштовані на загальні ігрові дії, та взаємодію з однолітками. Середній рівень було визначено у 55% дошкільників, що свідчить про наявність у них певних труднощів у побудові міжособистісних відносин з іншими людьми та недостатньої активності в ігровій взаємодії з однолітками. Але ці труднощі можуть бути успішно розв'язані за допомогою дорослих, саме тому такі діти при виникненні складних для них ситуацій намагаються звернутися за допомогою до дорослого. Що стосується дошкільнят з низьким рівнем розвитку соціального інтелекту й недостатнім рівнем розвитку орієнтації у соціальній дійсності та взаємодії з ровесниками, то таких дітей було виявлено 27,5%. Ці діти потребують особливої уваги з боку дорослих (вихователів, батьків) під час їхньої взаємодії з іншими, адже вони відчувають значні труднощі у встановленні взаємин та мають низький рівень розвитку комунікативних навичок.

Для визначення соціального інтелекту нами також було використано методику дослідження соціального інтелекту» (Дж. Гілфорд, М. Саллівен), а конкретно субтест «Вербальна експресія», який дозволяє визначити рівень розвитку у дошкільників здатності знаходити

потрібну вербальну реакцію залежно від контексту ситуації. Результати дослідження за цією методикою показали, що для 30% старших дошкільників характерним є низький рівень соціального інтелекту, 47,5% – середній та 22,5% – високий.

Узагальнюючи отримані результати дослідження дошкільників за всіма методиками, ми констатуємо, що для більшості старших дошкільників характерний середній та низький рівень розвитку соціального інтелекту, що свідчить про недостатню орієнтацію дітей у соціальній дійсності та наявність труднощів у взаємодії з іншими. Отримані результати дають змогу говорити про необхідність цілеспрямованої роботи щодо підвищення рівня розвитку соціального інтелекту, адже достатній рівень розвитку соціального інтелекту дитини старшого дошкільного віку забезпечує успішність його взаємодії з однолітками та сприяє ефективному формуванню взаємостосунків з іншими людьми.

Наступним етапом нашого дослідження була організація сюжетно-рольових ігор старших дошкільників з метою розвитку у них вищого рівня соціального інтелекту. Для цього ми в одній групі (експериментальній) проводили спеціальну роботу, а в контрольній групі жодного впливу не проводилося. Варто зазначити, що під час занять, ми чітко усвідомлювали, які знання у дітей потрібно формувати та закріплювати за допомогою сюжетно-рольової гри, які розвивати вміння й навички. Тому вибір конкретної гри визначався навчально-виховними цілями. Її зміст та умови повинні були бути доступними для дітей старшого дошкільного віку, відповідати їхнім потребам та інтересам. Важкі завдання та надмірно складні ролі руйнують інтерес дошкільників до гри, а дуже легкі сприймаються як розвага та не приносять бажаного результату. Гра повинна бути посилюючою, але водночас мати деякі ускладнення, які сприяють розвитку емоційних та пізнавальних процесів у дітей, підвищують їхню соціальну активність.

Основними завданнями під час організації сюжетно-рольової гри старших дошкільників були: створення емоційно-позитивної атмосфери під час гри; допомога у засвоєнні дітьми складнішого способу побудови гри, підтримка самостійності та ініціативності дітей; сприяння активній ігровій взаємодії з іншими гравцями.

Розроблений нами комплекс сюжетно-рольових ігор було впроваджено в роботу з дітьми експериментальної групи, яку склали 20 старших дошкільників у віці від 5 до 7 років (діти були об'єднані в одну групу для проведення занять онлайн на платформах Zoom,

Google Classroom та ін., адже проведення занять офлайн, на жаль, сьогодні не має можливості в більшості прифронтових містах, містечках та селищах). Варто зазначити, що новою у створеному комплексі сюжетно-рольових ігор стала їхня адаптованість та модифікованість під специфіку онлайн-простору, тобто всі ігри було розроблено таким чином, щоб діти могли взаємодіяти між собою в онлайн форматі. Для цього було застосовано як звичайні сюжетно-рольові ігри («Ляльковий театр», «Ательє», «Кав'ярня», «Супермаркет» та ін.) із застосуванням супроводжувального наочного матеріалу, створеного за допомогою візуальних інструментів (PowerPoint, Canva, VistaCreate), так і інтерактивні ігри, створені на спеціальних платформах (онлайн-конструкторах) Classcraft, Learningapps, MineTest). Найцікавішими для дітей були ігри, створені за допомогою онлайн-конструкторів: «Команда героїв» (створених на платформі Classcraft), «Віртуальна лікарня», «Інтернет-крамниця», «Фермери», «Ветеринарна лікарня» (створених на платформі Learningapps) «Дивовижні будівельники», «Екскурсія містом», «Незвична подорож» (створених на платформі MineTest) та ін.

Після проведення формуючого етапу дослідження, у процесі якого нами використовувався описаний вище комплекс сюжетно-рольових ігор та проводилися заняття, що містили в собі інтерактивні ігри на онлайн-платформах, було проведено повторне дослідження дітей контрольної та експериментальної групи за допомогою тих самих методик, які були застосовані на констатуючому етапі. Це було здійснено з метою перевірки ефективності проведеної роботи щодо підвищення рівня соціального інтелекту у старших дошкільників за допомогою сюжетно-рольових ігор.

Порівняльний аналіз результатів, отриманих на обох етапах дослідження (констатуючому та контрольному), показав наявність позитивних зрушень за всіма методиками в експериментальній групі, а саме – зменшення кількості старших дошкільників з низьким показниками за всіма методиками та підвищення відсотка дітей з високим рівнем розвитку соціального інтелекту, соціалізації та орієнтації в соціальній дійсності. Наявність позитивної динаміки було підтверджено статистичним аналізом даних за допомогою Т-критерію Уїлкоксона. Так, кількість дітей з середнім та високим рівнем розвитку соціального інтелекту, більша ніж на констатуючому етапі дослідження (за результатами методики «Соціальний інтелект» $p=0,007$) та субтесту «Вербальна експресія» $p=0,025$), рівень комунікативного

розвитку (за методикою «Зрозумілість» $p=0,025$) та орієнтації в соціальній дійсності (за методикою «Картинки» $p=0,046$) статистично значно вище після формуючого етапу дослідження.

Що стосується результатів контрольної групи, то тут емпіричне значення T потрапляє в зону невизначеності (за результатами методик «Соціальний інтелект» та «Зрозумілість» $p=0,317$, «Картинки» $p=0,083$, а за результатами субтесту «Вербальна експресія» $p=1,000$). Таким чином, показники проведеного статистичного аналізу даних підтверджують ефективність розробленої нами комплексу сюжетно-рольових ігор, спрямованих на підвищення розвитку соціального інтелекту у дітей старшого дошкільного віку.

Висновки. Підсумовуючи викладене вище, слід ще раз підкреслити, що сюжетно-рольова гра – це своєрідний, властивий старшому дошкільному віку спосіб засвоєння соціального досвіду. Гра – це площина, в якій відбувається соціалізація дитини, тобто співробітництво, співдружність із однолітками та дорослими. У грі формуються особистісні якості дитини, її відношення до дійсності та інших людей, тобто саме гра є найбільш природною діяльністю дитини, яка сприяє їхній соціалізації та активному розвитку соціального інтелекту.

Сюжетно-ролеві ігри в комплексі з іншими виховними засобами є основою формування гармонійно розвиненої активної особистості, здатної знаходити вихід з критичного становища, приймати рішення, проявляти ініціативу, тобто набувати тих якостей, які потрібні в майбутньому житті. Таким чином, сюжетно-ролева гра – це основний вид діяльності дошкільнят. Сюжетно-ролева гра як засіб розвитку соціального інтелекту дітей старшого дошкільного віку є ефективним

засобом формування їхньої особистості, розвитку морально-вольових якостей, загального процесу соціалізації. Соціальний інтелект є чинником соціальної адаптації особистості дітей старшого дошкільного віку, а успішна адаптація веде до зростання досягнень особистості, а також є необхідною умовою ефективної міжособистісної взаємодії. Розвиток соціального інтелекту в дошкільному віці відбувається у процесі розвитку загального інтелекту дитини під впливом зовнішніх соціокультурних умов, саме того соціокультурного простору (зі сформованими в ньому певними нормами поведінки та соціальної взаємодії), в якому вона перебуває.

Результати дослідження показали, що більшість старших дошкільників мають середній рівень розвитку соціального інтелекту та орієнтації в соціальній дійсності, що обумовило розробку комплексу сюжетно-рольових ігор, спрямованих на розвиток більш високого рівня соціального інтелекту. Ефективність розробленого комплексу була підтверджена статистично. Так після повторного обстеження старших дошкільників, що складала експериментальну групу, спостерігалася позитивна динаміка за всіма методиками дослідження, метою яких було визначення рівня розвитку соціального інтелекту. Наявність позитивних зрушень в експериментальній групі була доведена статистичним аналізом даних за допомогою T -критерія Уїлкоксона (результати експериментальної групи потрапляють у зону значущості).

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці комплексної програми розвитку соціального інтелекту у дітей дошкільного віку, яка буде включати крім сюжетно-рольових ігор різноманітні творчі завдання та дидактичні вправи.

Список використаних джерел

Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) (2021). Т.О. Піроженко (Наук. кер.). Київ. 37 с.
 Бурова, А. (2001). Керівництво сюжетно-рольовими іграми. *Дошкільне виховання*. № 7. С. 20–22.
 Бурова, А.П. (2013). Організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку. 2-ге вид. Тернопіль: Мандрівець. 296 с.
Виховуємо соціально-компетентного дошкільника: методичні рекомендації. Л.Г. Трабасова (Уклад.). Дніпропетровськ, 2016. 30 с.
 Волощенко, Н.О., & Корнійчук, А.В. (2019). Роль сюжетно-рольової гри у формуванні моральних норм поведінки дітей старшого дошкільного віку. *Освітній дискурс. Гуманітарні науки*. Вип. 13. С. 68–78.
 Гончаренко, С.У. (1997). *Український педагогічний словник*. Київ: Либідь. 373 с.
 Каплунова, К.А. (2013). Усвідомлення дітьми старшого дошкільного віку досвіду взаємодії з оточенням. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського. Серія:*

References

The basic component of preschool education (new edition) (2021). Research supervisor: T. O. Pirozhenko, corresponding member of the National Academy of Sciences of Ukraine, professor, doctor of pedagogy; authors: Bayer O.M., Bezsonova O.K., Brezhneva O.G., Havrysh N.V., Zagorodnya L.P., etc. Kyiv, 37 p. [in Ukrainian]
 Burova, A. (2001). Management of story role-playing games. *Preschool education*. № 7. P. 20-22. [in Ukrainian]
 Burova, A.P. (2013). Organization of play activities of preschool children. 2nd ed. Ternopil: Mandrivets. 296 p. [in Ukrainian]
 We educate socially competent preschoolers: methodological recommendations / Incl. L.G. Trabasova. Dnipropetrovsk, 2016. 30 p. [in Ukrainian]
 Voloshchenko, N.O., Korniychuk, A.V. (2019). The role of the story-role game in the formation of moral norms of behavior of elder preschool children. *Educational discourse. Humanities*. Issue. 13. P. 68-78. [in Ukrainian]

- Психологічні науки*. Т. 2, Вип. 10. С. 137–142.
- Коцюбка, Р.В. (2018). Розвиток соціального інтелекту дітей у творчому середовищі закладу дошкільної освіти. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції*. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля». Вип. 7. С. 136–140.
- Поніманська, Т.І. (2006). *Дошкільна педагогіка: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.* Київ: Академвидав. 456 с.
- Сліпченко, Л.І. (2018). *Організація сюжетно-рольової гри з дошкільниками: методичний посібник*. Сміла. 159 с.
- Струкова, Т., & Братаніч, Б. (2021). Соціальний інтелект як складова феліксологічного підходу до соціалізації дитини. *Вісник Дніпровської академії неперервної освіти. Серія: Філософія. Педагогіка*. № 1. С. 11–16.
- Сучасний дошкільний заклад: середовище для розвитку: навчально-методичний посібник*. (2012). М.І. Каратаєва, О.А. Денисова, Л.А. Грицюк. (Авт.-упоряд.). Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О.В. 352 с.
- Харченко, С.В. (2017). Соціальний інтелект та його розвиток у дошкільному віці. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Психологічні науки. Вип. 4 (1). С. 108–112.
- Allport, G.W. Personality: A psychological interpretation. N.Y., 1937. 588 p. URL: <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.155561/page/n113/mode/2up>
- Ginsburg Kenneth R. The Importance of Play in Promoting Healthy Child Development and Maintaining Strong Parent-Child Bonds / Kenneth R. Ginsburg and the Committee on Communications, and the Committee on Psychosocial Aspects of Child and Family Health. *American Academy of Pediatrics*. Vol. 119 No. 1 January 01, 2007. URL: <http://pediatrics.aappublications.org/content/119/1/182.full>
- Thorndike R.L. Intelligence and its uses. *Harper's Magazine*. 1920. 626 p. P. 227-235. URL: <https://gwern.net/doc/iq/1920-thorndike-2.pdf>
- Honcharenko, S.U. (1997). *Ukrainian pedagogical dictionary*. K.: Lybid. 373 p. [in Ukrainian]
- Kaplunova, K.A. (2013). Awareness of children of elder preschool age of experience of interaction with the environment. *Scientific Bulletin of Mykolaiv State University named after V.O. Sukhomlynskyi*. Ser.: Psychological sciences. T. 2, Issue. 10. P. 137-142. [in Ukrainian]
- Kotsiubka, R. V. (2018). Development of children's social intelligence in the creative environment of a preschool education institution. Actual problems of the formation of a teacher's creative personality in the context of the continuity of preschool and primary education: a collection of materials of the II International Scientific and Practical Internet Conference / ed. by O. A. Goliuk; Mykhailo Kotsiubynskyi Vinnytsia State Pedagogical University, Primary Education and Arts. Vinnytsia: LLC «Mercury-Podillia». Issue. 7. P. 136-140. [in Ukrainian]
- Ponimanska, T.I. (2006). *Preschool pedagogy: education. manual for students of higher education*. K.: Akademydav. 456 p. [in Ukrainian]
- Slipchenko, L.I. (2018). Organization of a story-role game with preschoolers: a methodical guide. Smila. 159 p. [in Ukrainian]
- Strukova, T., Bratanich, B. (2021). Social intelligence as a component of the felixological approach to child socialization. *Bulletin of the Dnipro Academy of Continuing Education*. Series: Philosophy. Pedagogy. № 1. P. 11-16. [in Ukrainian]
- Modern preschool institution: environment for development: educational and methodological manual / Authorized by: M.I. Karataeva, O.A. Denisova, L.A. Hrytsyuk. Kamianets-Podilskyi: FOP Sysyn O.V., 2012. 352 p. [in Ukrainian]
- Kharchenko, S.V. (2017). Social intelligence and its development in preschool age. *Scientific Bulletin of Kherson State University*. Series: Psychological sciences. Issue. 4 (1). P. 108-112. [in Ukrainian]
- Allport, G.W. (1937). Personality: A psychological interpretation. N.Y. 588 p. URL: <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.155561/page/n113/mode/2up> [in English]
- Ginsburg Kenneth R. (2007). The Importance of Play in Promoting Healthy Child Development and Maintaining Strong Parent-Child Bonds / Kenneth R. Ginsburg and the Committee on Communications, and the Committee on Psychosocial Aspects of Child and Family Health. *American Academy of Pediatrics*. Vol. 119 No. 1. URL: <http://pediatrics.aappublications.org/content/119/1/182.full> [in English]
- Thorndike, R.L. (1920). Intelligence and its uses. *Harper's Magazine*. 626 p. P. 227-235. URL: <https://gwern.net/doc/iq/1920-thorndike-2.pdf> [in English]

Відомості про автора:

Негрії Ірина Іванівна
irinanegriy4@gmail.com

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
Наукове Містечко, вулиця, 59, Запоріжжя,
Запорізька обл., 69000, Україна

doi: 10.33842/22195203-2024-1-32-256-263

*Матеріал надійшов до редакції 14. 05. 2024 р.
Прийнято до друку 10. 06. 2024 р.*

Information about the author:

Nehrii Iryna Ivanivna
ira.negriy@icloud.com

Bohdan Khmelnytsky Melitopol State
Pedagogical University
Scientific Town, Street 59, Zaporizhzhia,
Zaporizhzhia region, 69000, Ukraine

doi: 10.33842/22195203-2024-1-32-256-263

*Received at the editorial office 14. 05. 2024.
Accepted for publishing 10. 06. 2024.*